Tekst: Joep Steur

Bedreigd vlinderparadijs in de Levant

Ooit was een groot deel van Libanon bedekt met een schitterende natuur. Door grootschalige ontbossing, massale jacht, vervuiling, bevolkingsgroei en ongecontroleerde verstedelijking zijn er nu nog maar een paar gebieden over die nog de natuurlijke rijkdom van weleer bezitten. Daarom heeft de Libanese regering zeven natuurreservaten in het leven geroepen om 's lands bijzondere flora en fauna te redden. Een ervan is Horsh Ehden in het noorden van het land, 3,5 km ten noordoosten van de toeristenplaats Ehden en 100 km van de hoofdstad Beirut.

Endangered butterfly paradise in the Levant

In Lebanon, large scale deforestation and increasing urbanisation is threatening the natural flora and fauna. Therefore, to save this precious wildlife, the Lebanese government has created seven nature reserves. One of them, Horsh Ehden, is situated in a mountainous region north of Beirut. Its flora and fauna is rich and diverse, and in spite of its protected status, still threatened. The organisation Friends of Horsh Ehden carries out much important conservation work. There is a large number of butterfly species, including interesting ones, such as Polyommatus syriacus and the striking Parnassius mnemosyne sheljuzhkoi. A detailed overview of the butterflies is given.

Friends of Horsh Ehden

In 1990 werd 'Friends Of Horsh Ehden' opgericht. Een onafhankelijke organisatie bestaande uit bezorgde natuurliefhebbers uit Ehden met als doel het gebied met zijn unieke biodiversiteit en prachtige schoonheid te beschermen en te bewaren voor de toekomst. Het is vooral aan hen te danken dat het gebied in 1992 tot natuurreservaat werd verklaard met behulp van de steun en enthousiasme van de lokale bevolking. De F.O.H.E. houdt zich bezig met het schoon houden van het gebied, het geven van rondleidingen, de uitgifte van informatiefolders om het publiek milieubewust te maken en ze zien erop toe dat er niet gejaagd word, onderhouden wandelpaden en geven voorlichting over de flora en fauna van het gebied, dat vandaag de dag in goede gezondheid verkeert. Deskundige rangers zijn actief en een informatiecentrum over de natuur van Horsh Ehden is (bijna) gereed. Ecotoerisme is ook heel belangrijk om gebieden naast bescherming ook een economische functie te geven. Verder heeft het F.O.H.E. plannen voor herbebossing, wil het een zaadbank creëren en een kunstmatig meer aan leggen om de biodiversiteit te vergroten. Ook het bouwen van een weerstation om klimatologische veranderingen te noteren staat op de agenda.

Horsh Ehden Vlakbij de zomervakantieplaats Ehden met zijn boomgaarden ligt het natuurreservaat Horsh Ehden tussen 1200 tot 2000 meter hoogte in het noordwestelijke gedeelte van het Libanongebergte. Deze hoge bergketen loopt van noord naar zuid evenwijdig aan de Middelandse Zee. Hoogste piek is de Qornet Al-Sawda, met 3.088 meter de hoogste berg van Libanon. Het reservaat, een bergachtig ecosysteem, strekt zich uit over vier valleien en beslaat slechts 1.000 hectare. Horsh Ehden bestaat uit gemeenschappelijke gronden van de inwoners van het nabijgelegen stadje Ehden. Zij lieten hier hun vee grazen, kapten op kleinschalige wijze bomen, verzamelden geneeskrachtige kruiden, plaatsten bijenkasten voor honing en jaagden op wild. Iedereen had er baat bij om het gebied in stand te houden.

Het reservaat is vooral waardevol omdat het nog een cederbos herbergt. Van de ± 400 hectare bos die Horsh Ehden bezit - Horsh is Arabisch voor bos - is een gedeelte begroeid met de beroemde Libanese Ceder (*Cedrus libani*). Een van de weinig overgebleven relicten van de eeuwenoude cederwouden die eens grote delen van het land bedekten. Verder groeien er in dit gemengde bos naast gewone eikensoorten ook altijdgroene eiken, wilde pruim, wilde appel, wilgen, coniferen, esdoorn en pijnbomen, om er maar een paar te noemen.

Flora en fauna Dankzij de overvloedige neerslag (± 1100 mm per jaar) in de vorm van regen, sneeuw en het veel voorkomen van mist en de variatie in hoogte, temperatuur

Joep Steur

Horsh Ehden.

Joep Steur

Blauw dikkopje.

en biotopen, de kalkhoudende rotsen en de centrale ligging tussen Europa, Azië en Afrika is de rijkdom aan planten en dieren enorm gevarieerd. Horsh Ehden telt maar liefst 1058 verschillende plantensoorten waarvan vele endemisch zijn voor Libanon of het gebied zelf. Vele plantensoorten dragen daarom ook de naam van Libanon. Sommige plekken doen denken aan een botanische tuin! Eind mei zag ik een veld met wilde rode tulpen. Zeer indrukwekkend voor iemand waarvan de tulp de nationale bloem is. In de bossen bloeien veel orchideeën. De plantenrijkdom zorgt voor vele insecten, die op hun beurt weer een groot aantal vogels, zoogdieren, reptielen en amfibieën van voedsel voorzien. Met zo'n rijke flora moet de dagvlinderfauna wel zeer rijk zijn. En dat is-ie ook. Van de ± 147 soorten die ooit in Libanon zijn waargenomen, komt een groot deel in Horsh Ehden voor. Eind mei en begin september 2002 heb ik onderzoek gedaan naar dagvlinders en telde toen alleen al 56 soorten!

Mei Eind mei is een zeer goede periode voor dagvlinders want dan is Horsh Ehden op zijn mooist. De flora bloeit uitbundig en op vele plekken hangt een heerlijke bloemengeur. Er vliegen vele soorten vlinders. Naast de bij ons algemene soorten zoals groot koolwitje, klein koolwitje, kleine vuurvlinder, boomblauwtje, hooibeestje, distelvlinder en atalanta die een groot verspreidingsgebied hebben, vliegen ook soorten die maar in enkele landen voorkomen zoals *Polyommatus syriacus* waarvan het blauw van het mannetje kan concurreren met een tropische morpho, de algemene *Zerynthia deyrollei* die sterk lijkt op de oostelijke pijpbloemvlinder (*Z. cerisy*), *Lycaena ochimus*, een vuurvlindersoort en de pijpbloemapollo (*Archon apollinus*) die normaal veel vroeger vliegt maar waarvan ik nog exemplaren heb zien vliegen die voor een groot deel doorzichtig waren omdat ze al veel schubben hadden verloren. Schitterend zijn ook de kleuren van het vrouwtje van het klaverblauwtje. Niet het bij ons bekende klaverblauwtje maar de ondersoort *antiochenus*. Enkele vlindersoorten vertonen opmerkelijke verschillen in grootte: *Z. deyrollei*, de oranje luzernevlinder (*Colias croceus*) en de veldparelmoervlinder (*Melitaea cinxia*). Op een hogergelegen berghelling met een schitterend uitzicht op de besneeuwde bergtoppen van het Libanongebergte vliegen zwarte apollovlinders (*Parnassius mnemosyne sheljuzhkoi*). Zij doen zich tegoed aan wikke. Soms dalen ze af naar lager gelegen gebieden.

September Ook in september vliegen er nog steeds veel vlinders hoewel het aantal soorten minder is. In de morgen is het nog zonnig en aangenaam, maar in de middag is het vaak bewolkt of verschijnt de mist en wordt het koel. De uitbundige bloemenkleuren en het frisse groen van de maand mei hebben nu plaatsgemaakt voor droge bruine tinten waar vooral kogeldistels met hun blauwe bloemen zich goed thuisvoelen. Opvallend in deze periode is het uitbundige voorkomen van de kardinaalsmantel (*Argynnis pandora*). Dit is een zeer snelle en krachtige vlieger. Hij heeft een hele mooie groene kleur op zijn vleugels. Het meest voorkomende blauwtje is nu het getand blauwtje (*Polyommatus daphnis versicolor*). Endemisch voor Libanon is *Polyommatus larseni*. *Pseudochazara telephassa* is een hier rondvliegende zandoog die sterk lijkt op onze eigen heivlinder. Hij heeft een zeer goede schutkleur. Verrassend is de ook in Nederland voorkomende kommavlinder (*Hesperia comma pallida*). Het betreft hier wederom een ondersoort. Ook apart is *Muschampia proteides*, een gewiekst dikkopje waarvan het lijf blauwbehaard is. Zijn areaal is veel kleiner dan van de voorgaande soort.

Bedreiging Ondanks de status van natuurreservaat mét een bufferzone van 500 meter wordt het gebied toch nog bedreigd. Horsh Ehden is namelijk onderdeel van een veel groter (onbeschermd) geheel. Er zijn plannen om in de buurt van het reservaat bouwactiviteiten te realiseren ten behoeve van recreatie en toerisme. Dit zou onder meer in kunnen houden dat er hotels, golfbanen en nieuwe wegen

Joep Steur

Klaverblauwtje.

Joep Steur

Pijpbloemapollo.

gebouwd worden. Deze hebben directe invloed op de flora en fauna van Horsh Ehden. Enkele van deze bedreigingen zijn:

- Lawaai, veroorzaakt door bouwactiviteiten en het groeiende aantal bezoekers met hun auto's.
- Horizonvervuiling en gewone vervuiling; tijdens mijn bezoek in september moest er een gedumpt wrak van een oud busje verwijderd worden!
- Extra wegen, die gebieden van elkaar scheiden.
- Lampen die 's nachts zullen branden en trekvogels en nachtdieren verstoren.
- Vervuiling van het grondwater en rioolafvalwater.
- Zakken van het grondwaterpeil, waardoor vele planten zullen verdwijnen en met hun de afhankelijke fauna.
- Gif: onkruidbestrijdingsmiddelen en insectenverdelgers voor o. a. het beheren van golfbanen en gazons.

Na een jarenlange burgeroorlog kan Libanon zich weer eindelijk richten op de toekomst. En ondanks de zware economische crisis waarin het land zich nu bevindt kan de natuur zich verheugen op een groeiende belangstelling. De Libanezen raken zich steeds meer bewust van het belang van de natuur. Niet alleen voor recreatieve ontspanning en rust maar ook als nationaal erfgoed. Want de Libanese natuur is uniek en het beschermen waard!

Actie Het is nu zaak om de mensen te overtuigen van het internationale belang van Horsh Ehden als belangrijk natuurgebied, dat niet alleen uniek is voor Libanon maar voor het hele Midden-Oosten. Werkgelegenheid kan ook op een andere manier en plek gecreëerd worden, maar verdwenen natuur komt helaas zelden terug. Dus hoe meer aandacht en bekendheid Horsh Ehden krijgt (ook in het buitenland) des te gemakkelijker het is om het gebied te beschermen en te promoten.

Horsh Ehden is het snelst en gemakkelijkst te bereiken via de weg Beirut-Tripoli en van daaruit de bergen in via Zgharta. Het gebied kan ook bereikt worden via Baalbek (de beroemde ruïnes) en van daaruit door een spectaculair berggebied (met kans op arenden) via Bcharre naar Ehden. Je moet wel een goeie chauffeur zijn!

Literatuur

D'Abrera, B. (1992). Butterflies of the Holarctic Region. Part II Satyridae & Nymphalidae.
D'Abrera, B. (1993). Butterflies of the Holarctic Region. Part III Nymphalidae, Libytheidae, Riodinidae & Lycaenidae
Al-Eisawi, D. (1998). Wildflowers of Jordan and Neighbouring Countries.
Benyamini, D. (1990). A Field Guide to the Butterflies of Israel including Butterflies of Mt. Hermon and Sinai.
Fragman, O., R. Levy-Yamamori & P. Christodoulou (2001). Flowers of the Eastern Mediterranean.
Hesselbarth, G. , H. van Oorschot & S. Wagener (1995). Die Tagfalter der Türkei.
Larsen, T. (1974). Butterflies of Lebanon.
Pamperis, L.N. (1997). The Butterflies of Greece.
Tolman, T. & P. Lewington (1999). De Nieuwe Vlindergids, Tirion.

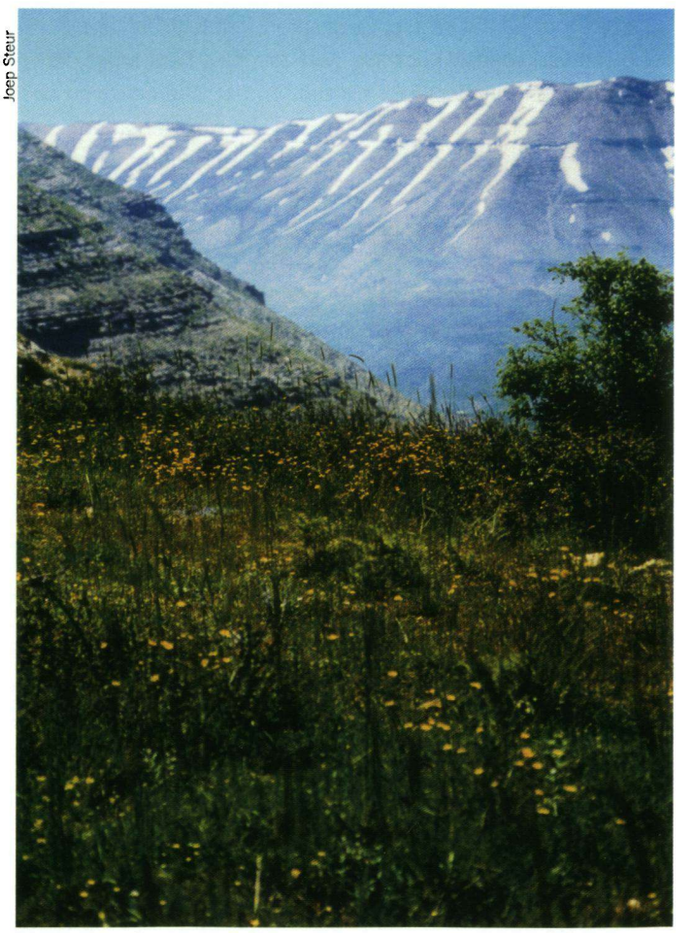
Joep Steur

Biotoop van de zwarte apollo

Lijst van waargenomen dagvlinders in mei en september 2002

Hesperiidae
- Carcharodus alceae
- Carcharodus orientalis
- Hesperia comma pallida
- Muschampia proteides
- Muschampia tessellum nomas
- Pyrgus melotis
- Spialia orbifer
- Spialia phlomidis

Papilionidae
- Archon apollinus
- Iphiclides podalirius
- Parnassius mnemosyne sheljuzhkoi
- Zerynthia deyrollei

Pieridae
- Colias aurorina heldreichii
- Colias croceus
- Euchloe penia
- Gonepteryx cleopatra taurica
- Leptidea sinapis
- Pieris brassicae
- Pieris ergane detersa
- Pieris rapae
- Pontia daplidice

Lycenidae
- Callophrys rubi
- Celastrina argiolus
- Glaucopsyche alexis
- Lampides boeticus
- Lycaena ochimus
- Lycaena phlaeas
- Plebeius anteros bassoni
- Plebeius isauricoides isauricoides
- Polyommatus alcestis
- Polyommatus amandus
- Polyommatus daphnis
- Polyommatus icarus icarus
- Polyommatus larseni
- Polyommatus semiargus antiochenus
- Polyommatus syriacus
- Pseudophilotes vicrama schiffermuelleri

Nymphalidae
- Aglais urticae turcica
- Argynnis pandora
- Issoria lathonia
- Melitaea cinxia
- Melitaea persea montium
- Melitaea punica telona
- Vanessa atalanta
- Vanessa cardui

Satyridae
- Chazara perephone transiens
- Coenonympha pamphilus
- Hipparchia syriaca
- Hyponephele lupina intermedia
- Lasiommata maera
- Lasiommata megera transcaspica
- Maniola temlessia
- Pararge aegeria
- Pseudochazara pelopea
- Pseudochazara telephassa

Met hartelijke dank aan de personen die mij gesteund hebben tijdens mijn onderzoek naar dagvlinders en die mij zoveel informatie hebben gegeven over Horsh Ehden: Assaad Macari, Hotel La Mairie Ehden, Sandra Saba, Sarki Khawaja, de rangers van het reservaat, allen 'Vrienden van Horsh Ehden".

Reisverhalen
Hebt u ook een bijzonder, vlinderrijk gebied bezocht tijdens uw vakantie dat andere vlinderliefhebbers zeker eens moeten bezoeken? Uw goed gedocumenteerde artikel hierover, liefst voorzien van eigen illustratiemateriaal (mits van goede kwaliteit), ziet de redactie graag tegemoet.

Joep Steur

Getand blauwtje.